

Duch se stal Tělem. I tak bychom mohli pojmut narození Krista – Bohočlověka, jehož příchod na tento svět si připomínáme. S českým myslitelem Michalem Hauserem nerozprávíme o významu Vánoc, ale duše, která se spojením s tělem vytváří konkrétního člověka, s konkrétním cílem, konkrétním touhami, konkrétním příběhem, konkrétní tvořivostí, která uvádí do pohybu systém kapitalismu. Stále se ptám, proč to, co je božské, díky čemu jsme mu podobní, způsobuje tolik rozporů, tolik nepochopení, tolik míjení i utrpení. Existoval by život a byl by životem, pokud by právě rozpory, neporozumění byly odstraněny? Vždyť při narození Krista se snažíme mnohý nelad překlenout, ale po jeho překlenutí vznikne další. Jinými slovy – ona harmonie světa, v níž působí duše je pouze dočasná. Snad u Tvůrce bude opravdu věčná.

Dialog byl pořízen v době koronavirové 2021.

MS: *Jak coby filozof a pedagog pojmáte téma lidské duše?*

MH: Duše se stala podmínkou přemýšlení, podmínkou představivosti – imaginace, vůle. Tuto skutečnost zmiňují již Platón, Aristoteles, Kant, Spinoza.

MS: *Existovala by filozofie bez zkoumání duše?*

MH: Položenou otázkou se dostáváme k problému psychofyzického dualismu. Duši můžeme zkoumat odděleně od těla. Ale tím duši příliš racionalizujeme. Už Platón a Aristoteles říkají, že duše je spojena s animální složkou člověka, jež dokonce tvoří část duše. Právě to je to pozoruhodné. Animalita náleží k naší duši. Animalita není záležitost těla, ale tvoří součást duše. Naše myšlení je určováno tělem, jelikož tělo je v tomto smyslu součástí našeho myšlení. Duši chápu vždy v souvislosti s tělem, je to neodlučitelná dvojice.

MS: *Co byl hlavní impuls dualismu? Opravdu vznikl až s René Descartem?*

MH: Jeho vznik má několik důvodů. První je interně filozofický, je to odpověď na problémy, které vznikly ve filozofii, tedy skepse a relativismus. Dualismus nabídl jisté filozofické řešení., jemu díky můžeme dedukovat čisté vědomí, které je základem jistoty, jenž se v našem vědomí jeví jako nezpochybnitelná opora.

MS: *Máte na mysli res cogitans, že?*

MH: Jde o druh myšlení vztahující se sám k sobě. Člověk myslí své myšlení.

MS: *Shodou okolností to začíná pochybností. Pochybuji, tedy myslím a myslím, tedy jsem.*

MH: A druhým důvodem, proč vznikl a rozšířil se dualismus, je to, že Descartes se trefil do doby, která na něco takového čekala. Tehdy se v Nizozemí i v jiných zemích začal prosazovat kapitalismus. Jeho nositelé – vznikající buržoazie a podnikatelé potřebovali myšlenkové východisko. Potřebovali nějakou svou myšlenku, která je odlišná od šlechty, která tehdy vládla. Nastupující buržoazie nechtěla popřít křesťanství, ale potřebovala ho chápat jinak, aby odráželo jejich pohled na svět. Myšlení René Descarta se jim hodilo.

MS: *V čem zásadním spočívá tehdejší změna?*

MH: Vytvořil myšlenku autonomního lidského subjektu. Descartes tvrdí: naše vědomí, vědomí sebe sama, nám dává větší jistotu než samotný Bůh.

MS: *Možná dost troufalá teze, ne?*

MH: Sice Boha nepopíral, ale jeho existenci vyvozoval z vrozených idejí naší mysli, a proto je existence Boha u Descarta odvozená z rozumu, nikoliv z víry.

MS: *Je apriorní, že?*

MH: Odvozuje jí, co nachází ve svém vědomí.

MS: *Vědomí zde znamená – ve své duši?*

MH: V myšlení. Descartes převádí lidskou duši na myšlení.

MS: *Je tam lidský proces?*

MH: Ten chápe metodicky, cíleně, geometricky, protože se v něm objevuje přesnost, jasnost.

MS: *Je funkcí, která nám umožňuje žít mezi lidmi. Nebyl snad necitlivým člověkem a problém citů též zvažoval.*

MH: Nepochybně – uvažuje o lidských vášních. Svou koncepcí vytvořil člověka jako autonomní lidský subjekt, jenž stojí sám na svých nohou a opírá se sám o sebe. Tehdy vznikající buržoazie tento model velmi dobře pochopila. Descartes jim umožňuje říci: jsme svébytnými lidskými bytostmi. Nemusíme se podřizovat danému řádu věcí, jenž byl ve středověku posvěcen Bohem. Buržoazie si řekla: podnikáme, vytváříme hodnoty a máme právo si je přivlastnit. V Descartově filozofii objevila vlastní myšlení. Dokázali využít filozofii Descartovu jako svou vlastní, a proto se karteziánská filozofie tak rozšířila. Nešlo pouze o její vliv na filozofy a vědce, ale šířila se v širších vrstvách vznikající buržoazie, která byla politicky slabá. Rozhodně neměla práva jako později v devatenáctém století.

MS: *Nejsme svědky oslavy systému, který podporuje lidskou tvořivost a možná i touhu jedince a vydat ze sebe to nejlepší.*

MH: Karteziánská filozofie odděluje člověka od přírody, a proto z přírody vytváří „neživý“, „mrtvý“ objekt, třebaže je to živé zvíře. To umožňuje přírodu nahlížet jako prostředek zisku a jako pouhý zdroj nějaké materie a surovin. Právě tato skutečnost má ekologické dopady pro celý svět.

... Překonání dualismu? ...

MS: *Je dualismus udržitelný, nebo je dobré ho překročit jednotou, kterou nabízí Baruch Spinoza?*

MH: Descarta je však v jistém bodě třeba hájit. Slavoj Žižek píše: v dnešním akademickém světě obchází strašidlo karteziánského subjektu. Všechny akademické mocnosti se spojily ke svatému honu na toto strašidlo. Žižek má na mysli všechny akademické mocnosti: postmoderní filozofii, analytickou filozofii, heideggeriány atd.. Slavoj Žižek upozorňuje, že máme kritizovat karteziánskou filozofii, ale zároveň bychom se neměli zbavit veškerého jejího dědictví.

MS: *Jak tuto skutečnost konkrétně promýšlí a uplatňuje? Kromě marxismu se inspiroval i psychoanalýzou, že?*

MH: Vychází z díla Jacquese Lacana a píše, že v člověku nadále existuje to, co je nepolapitelné různými kontexty. V naší bytosti existuje určitý bod, jenž se vymyká všem souvislostem daného světa.

MS: *Odkazuje se na něco tajemného v nás? Nebo k tajemství musí sám přispět snahou vztahovat se ke světu, prožívat ho, usebírat tak, abychom do světa vnášeli impulsy – a ne pouze z něho brali něco energie.*

MH: Slavoj Žižek to interpretuje jako nevědomí, ale ne jako u Sigmunda Freuda, kdy se jedná o vnitřní instanci lidské bytosti, ale jako cosi vnějšího. Jde o zvláštní paradox Jacquese Lacana. Nevědomí v tomto ohledu existuje mimo nás.

MS: *Můžete objasnit jak to, co je součástí nás, je také mimo nás?*

MH: Chce-li subjekt sám sebe chápat jako něco jednotného, řekne-li: já jsem já, vždy se objeví určitý „nepolapitelný“ zbytek, tedy to, co tomu odporuje, co nelze začlenit do našeho vlastního sebe-pochopení. Vytvoříme si jistý obraz sami o sobě: kdo jsme, o co usilujeme, ale v tomto obraze je vždy nějaká trhlinka, nějaké prázdné místo, tedy něco, co z tohoto obrazu vybočuje.

MS: *Není obtížné vypovídat o nás samých?*

MH: Neznáme sami sebe. A Sokrates radil: poznej sám sebe. Slavoj Žižek i Jacques Lacan ukazují, že naše svoboda spočívá v tom, že nikdy nemůžeme zcela poznat sami sebe, ačkoliv se o to snažíme. Například toužíme po tom, abychom v životě udělali kariéru v nadnárodní společnosti. Toužíme po tom, a myslíme si, že tento pocit vychází z nás samých. Žižek ukazuje, že ve skutečnosti „toužíme“ touhou druhého. Naše touha není vlastně naší touhou, ale jedná se o touhu, jež je do nás vnesena zvnějšku. Vlastně toužíme po tom, po čem máme toužit.

MS: *Nejsme tím vlastně „lapeni“?*

MH: Ano, přesně tak, jsme lapeni do společenských mechanismů touhy, ale přitom si myslíme, že je to naše svobodné rozhodnutí.

MS: *Nevytváří tento omyl kapitalismus? Nejsme vystaveni „útoku“ na subjekt a ne na projev člověka, jenž přání vyslovuje prostřednictvím blahodárného usebírání. Jedná se o něco odlišného. Nedotýkáme se i odlišného pojetí svobody?*

MH: Žižek tvrdí: Nestačí usebrání, poněvadž pohroužíme-li se sami do sebe, právě tam nalezneme různé představy, obrazy, které jsou do nás vkládány z vnějšku, aniž si to uvědomujeme. Mluví o tom, že v hloubce naší duše se nachází lež a nepravda. Jedná se o klam, že v naší hloubce je něco původního a autentického. Přitom se jedná o „produkt“ touhy vyvolané něčím vnějším. Například máme představu, že pravou spiritualitu poznáme tehdy, když pár týdnů strávíme v buddhistickém klášteře v Indii. Ale tato spirituální touha je vyvolaná tím, že jsme např. manažery nadnárodní společnosti, kteří potlačují všechny lidské city vůči zaměstnancům a jsou schopni se jich kdykoliv zbavit. Své asociální chování si pak posvětí tím, že je to „nelpění na svých citech a své osobnosti“, které si spojí s buddhistickou spiritualitou. Je to samozřejmě karikatura buddhismu, ale živí to různé podnikatele s východní spiritualitou. Žižek podobně mluví i o sexu. Máme různé prefabrikované obrazy o dokonalém sexu, ovšem realita pak člověka nutně zklame.

MS: *Proto někteří z nás vyhledávají obrazy, aniž by se dotkli reality.*

MH: Nepochybně! On tvrdí, že jediná možnost, jak z toho vybědnout je střelba proti sobě. Pokusíme se přerušit všechny naše touhy, které se nachází v naší duši jako účinky vnějších mechanismů, prožíváme fakt zaměřený proti nám samým. Tím překřížíme fantasma, které považujeme za jádro své bytosti, a přitom je to produkt vnějších sil, jež nás díky tomu drží v hrsti. Máme pak neustálou potřebu, aby nám stále někdo potvrzoval, že jsme úžasní. My děláme to, co od nás druzí chtějí, a tím chceme získat jejich uznání. Proto je třeba jistého násilí proti sobě samému, které nás zbaví neustálých ohledů na to, zda nás ostatní ocení a dají nám like na facebooku. Ostatní nás paradoxně ocení tehdy, když se nedožadujeme jejich ocenění.

MS: *Proč Slavoj Žižek vkládá do základu nás samých něco, co je negativníh – fantasma či základní*

lež? Jsme určeni k obrazu božímu, nebo se zde setkáváme s dědičným hříchem?

MH: Cituje Lutherův výrok: Člověk je exkrement ze zadnice boží. Pokud člověk vychází z toho, že má sám o sobě nějakou hodnotu, bude ho spoutávat potřeba, aby mu to někdo stále potvrzoval. Podobně je to s ideálem štěstí. Pokud chce být šťastný, nikdy šťastný nebude, protože vždy si řekne: ještě tomu něco chybí. Místo štěstí vznikne úzkost z toho, že nejsem dost šťastný. Proto je třeba jasně říct, že člověk tu není od toho, aby byl šťastný, nýbrž je tu proto, aby něco v životě udělal, vytvořil, něco druhým daroval a vůbec zabýval se něčím jiným, než je on sám. To je jediný způsob, kdy si člověk dodatečně řekne, aha, až nyní zažívám štěstí. Hon za štěstím je především honem za neštěstím, v němž ztrácíme svou svobodu. Považuj se za exkrement ze zadnice boží, a to tě osvobodí.

... Nenamyšlený subjekt ...

MS: *Není to myšleno takto: nemějte o sobě velké mínění?*

MH: Ano, i tak se to dá říct. Ale také ještě jinak: zapomeňte sami na sebe a zaměřte se na svět, v němž žijete nebo chcete žít.

MS: *Není pak lepší si přiznávat tělesnost, žádostivost?*

MH: Řekněme to biblicky: prach jsi a v prach se obrátíš.

MS: *Spíše máme přistupovat k člověku takto a neobracet se na něj jako na toho, kdo má rozum?*

MH: Ano jistě. Ale rozum sám nám říká, abychom se k sobě takto stavěli. Vyjdeme-li z tohoto poznání, můžeme začít něco budovat, jelikož jsme dostatečně svobodní. Již Spinoza uvádí, že můžeme překonat různá puzení tehdy, když si je plně uvědomíme. Neuvědomíme-li si je, spoutávají nás.

MS: *Neprožívají tuto skutečnost i někteří duchovní?*

MH: Myslím si, že něco podobného nalezneme snad u všech velkých postav lidských dějin - nejen náboženských dějin, ale také politických dějin i dějin vědy a umění. Podle mne dobře poznali, že považují-li se za nic, získají tím svobodu něco vytvořit.